

- Кожна людина має свій індивідуальний часовий графік активності. Є «жайворонки», і є «сови». Оптимально, коли навчальні заняття, чи принаймні ключові дисципліни, збігаються з індивідуальною активністю учнів. Однак, за сучасними дослідженнями науковців з'ясовано, що лише третина учнів належить до тих, хто в змозі активно навчатися вранці. Вони не здатні зосередитися на навчальному матеріалі до 10 ранку. Тож вчені радять важливі заняття зміщувати ближче до 12 (від 12 до 15 дня).

Проаналізувавши всі особливості учнів, вчитель зможе виважено підійти до вибору методів і прийомів викладання. Звичайно, неможливо «догодити» всім, однак педагог буде впевненим, що навчальна програма на кожному етапі буде пристосована до тих чи інших потреб учнів.

Використовуючи свою педагогічну творчість, вчитель може досягти найкращого результату – сформувати особистість, здатну навчатися ефективно та із задоволенням упродовж усього життя.

Література:

1. Матвієнко О.В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія. – К.: ВД «стило», 2006. – 543 с.
2. Савченко А.Я., Довгая Т.Я. Формирование организованности в учебной работе у младших школьников // Начальная школа. – 1983. – № 5.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 3 кн. – К.: Либідь, 2003.

УДК-376.1-156.36:159.52

*Рецензент
Дичко В.В.
доктор біологічних наук
декан дефектологічного факультету
Слов'янського державного педагогічного університету*

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ З ВАДАМИ ЗОРУ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ В НИХ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

І.В. Татяничкова

Стаття присвячена висвітленню проблеми соціалізації учнів з вадами зору на основі аналізу досвіду роботи експериментального педагогічного майданчика при Слов'янській спеціальній загальноосвітній школі-інтернату для сліпих та слабозорих дітей I – III ступенів з формування життєвих компетентностей. Доведено значення їх формування в процесі соціальної адаптації та реабілітації дітей з вадами зору. Виявлені

особливості життєвих компетентностей у сліпих та слабозорих старшокласників стосовно різних сфер життєдіяльності.

Ключові слова: система корекційно-виховної роботи, учні з вадами зору, соціалізація, стадії соціалізації, інтеграція, життєві компетентності, сфери життєдіяльності.

Статья отражает проблему социализации учеников с нарушениями зрения на основе анализа опыта работы экспериментальной педагогической площадки при Славянской специальной общеобразовательной школе-интернате для слепых и слабовидящих детей I – III ступеней по формированию жизненных компетенций. Показано значение их формирования в процессе социальной адаптации и реабилитации детей с нарушениями зрения. Определены особенности жизненных компетенций у слепых и слабовидящих старшеклассников относительно разных сфер жизнедеятельности.

Ключевые слова: система коррекционно-воспитательной работы, ученики с нарушениями зрения, социализация, стадии социализации, интеграция, жизненные компетентности, сферы жизнедеятельности.

The article reflects the problem to socializations pupil with breaches of the vision on base of the analysis of the experience of the working the experimental pedagogical platform under Slavyansk special general school-internat for blind children I – III steps on forming life competencies. Importance of their forming is shown in process of the social adaptation and rehabilitations children with breaches of the vision. The certain particularities life competencies beside blind pupils in his senior year for different spheres to vital activity.

Keywords: the system of the correctional-educational work, pupils with breaches of the vision, socialization, stage to socializations, integration, the competencies of life, spheres to vital activity.

Проблема соціалізації особистості завжди була предметом ретельної уваги в суспільстві. Відомо, що соціалізація особистості є процес її формування в певних соціальних умовах, процес засвоєння людиною соціального досвіду, який потім трансформується в цінності і орієнтації самої особистості на основі вибіркового введення в її систему поведінки тих норм і шаблонів, які прийняті в суспільстві або групі. При цьому норми поведінки, моралі, переконання людини визначаються тими нормами, які прийняті в даному суспільстві.

Л.Д. Столяренко виділяє наступні стадії соціалізації: первинну або адаптації, індивідуалізації, інтеграції, трудову, післятрудоу.

Особливу значимість набуває стадія інтеграції, в процесі якої у особистості з'являється бажання знайти своє місце в суспільстві, тобто «вписатися в суспільство».

Проблема інтеграції, підготовки молоді до життя особливо гостро стоїть перед випускниками спеціальних шкіл, більшість з яких зазнає значних труднощів при вступі в самостійне життя та трудову діяльність, недооцінює роль професійної підготовки у школі, не може адекватно співставити свої можливості з потребами суспільства. Проблема загострюється ще тим, що з кожним роком підвищується попит на кваліфіковані кадри, тому протистояти великої конкуренції під час

працевлаштування діти з обмеженими можливостями частіше всього не можуть.

Ось чому таким важливим є процес соціалізації молоді з вадами розвитку, формування в неї адекватних відповідно до суспільних вимог та власних можливостей життєвих компетентностей.

З метою соціально-педагогічної підтримки дітей з вадами зору на базі Слов'янської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату для сліпих та слабозорих дітей I – III ступенів, за участю і консультуванні науковцями дефектологічного факультету Слов'янського державного педагогічного університету (доц. Тат'янчикова І.В.) було створено експериментальний майданчик, педагогічний колектив якого визначив проблему формування життєвих компетентностей у дітей-інвалідів як складову їх соціальної адаптації та реабілітації.

Проблема формування в учнів життєвих планів розглядалась у плані вирішення загальної проблеми інтеграції аномальних дітей у суспільство (Л.С.Вавіна, Т.О.Власова, О.П.Гозова, В.В.Засенко, Г.Ю.Мустафаєв, М.М.Нудельман, Є.В.Синьова, І.В.Тат'янчикова, М.Д.Ярмаченко та ін.).

Виходячи з загальної проблеми: «Соціально-педагогічна підтримка дітей з вадами зору», педагогічний колектив школи-інтернату вибрав пріоритетним напрямом, який розглядає формування життєвих компетентностей у дітей з недоліками зору як важливу складову усієї корекційно-виховної роботи, оскільки становлення в учнів життєвих орієнтацій відбувається тільки в результаті спрямовуючої дії педагога за умови спеціальної організації педагогічного процесу.

Експериментальна робота була розподілена на такі етапи: підготовчий, практичний та запроваджуючий.

На підготовчому етапі була проведена діагностика обґрунтування проблеми, педагоги були ознайомлені з її теоретичним аспектом: з'ясовано психологічний зміст життєвих орієнтацій та їх формування в учнів даного спеціального закладу, здійснена розгорнута характеристика життєвих планів дітей-інвалідів щодо професійної та непрофесійної діяльності, формування яких включено до експерименту; виявлені основні детермінанти (можливості, здібності, нахили, інтереси), які впливають на становлення цих планів. Також був проведений аналіз конкретного досвіду з формування життєвих компетентностей у дітей з особливими потребами (В.В.Засенко - глухі та слабочуючі школярі; Л.С. Вавіна, Є.В. Синьова, Г.Ю. Мустафаєв - сліпі та слабозорі; І.В. Тат'янчикова - розумово відсталі учні).

На цьому етапі була розроблена програма експерименту. Було встановлено, що правильний вибір професії має першочергове значення для життєвого самовизначення школярів. У зв'язку з цим експериментальна програма передбачала саме формування професійних планів у дітей з недоліками зору (перший напрямок роботи). Аналіз теоретичних даних (Г.Ю.Мустафаєв) показав, що для цих дітей на другому місці по значимості

стоять компетентності щодо непрофесійної життєдіяльності (організація вільного часу тощо). Тому другим напрямком експериментальної роботи ми обрали формування насамперед цих планів.

Програма експерименту передбачала вивчення компетентностей вказаних сфер життєдіяльності учнів на основі виявлення наявності в них життєвих планів. Основними параметрами їх аналізу були визначені широта, реальність, стійкість, конкретність, усвідомленість та перспективність (за даними дослідження І.В. Татяничкової).

Вивчення планів учнів проводилося за допомогою анкетування. На практичному етапі експериментальної роботи проводилася діагностика та обробка одержаних матеріалів, складання анкет, переліків основних знань, умінь та навичок, необхідних для формування професійних і непрофесійних планів та їх аналіз, були визначені основні напрямки корекційно-виховної роботи з формування життєвих компетентностей учнів.

На практичному етапі експерименту також вирішувалися завдання:

- розробка науково-методичного супроводу: школа – вищий навчальний заклад I-IV рівнів акредитації - ринок праці;
- перегляд програм з трудового навчання щодо відпрацювання соціальних та життєво важливих компетентностей дітей з вадами зору;
- створення умов та складання плану роботи міні-цехів.

Метою роботи було відпрацювання моделі випускника школи-інтернату для сліпих та слабозорих дітей.

Здійснювалося вивчення і формування життєвих планів в учнів з вадами зору у сфері професійної діяльності, їх готовність до безперервної освіти та розуміння ними інших сфер компетентності, які були зазначені експериментальною програмою.

Було встановлено, що на початку навчального року, наприклад, у 9 класі (допоміжному) такі плани у професійно — трудовій діяльності та готовності до безперервної освіти були тільки у 14%, а у 12 класі (загальноосвітньому) – у 37% учнів.

Наприкінці року показники значно зростають: у 9 кл. - до 86% (у класі 7 учнів, 5 учнів планують навчання в ПТУ, 1 - працевлаштування в системі УТОС, 1 учень, що складає 14%, не визначився з майбутньою професією у зв'язку з тривалою хворобою).

У 12 класі з 12 учнів – 11 (91,7%) планують продовжувати навчання у вищому навчальному закладі I – IV рівнів акредитації; 1 (8,3%) – не визначився у зв'язку зі станом здоров'я.

Отже, значна частина сліпих та слабозорих старшокласників у нових соціально-економічних умовах планує професійну діяльність, визначаючи її необхідною і обов'язковою, незважаючи на інвалідність. Випускники практично не розраховують на пенсію та допомогу батьків.

Як показало дослідження, предметом життєвого планування випускників, як правило, стають професії, передбачені офіційною програмою

спецшкіл для сліпих, програмою соціалізації сліпих та слабозорих учнів, розробленою в інтернаті і планом роботи експериментального майданчика.

Так, у 12, загальноосвітньому класі, 3 учні (25%) – планують навчання у навчальному закладі I – II рівнів акредитації за спеціальністю «Масаж», 8 учнів (66%) – пов'язують свої життєві плани з навчанням у вищому навчальному закладі III – IV рівнів акредитації за спеціальностями: «працівник фізкультури і спорту», «психолог», «дефектолог», «програміст», чому сприяло їх навчання за програмою загальноосвітньої школи природничо-гуманітарного профілю, впровадження авторських програм курсів за вибором «Масаж», «Основи інформатики», «Інформатика», введення додаткових занять з літератури, англійської та німецької мов.

Визначальними мотивами при складанні професійних планів є фактори доступності, матеріального добробуту, здібностей, прихильностей та інтересів та наявності певних професійних навичок, отриманих у стінах школи і для опанування яких в інтернаті є необхідна матеріальна-технічна, методична база і педагогічний персонал.

Серед випускників дев'ятих класів 5 учнів (71,4%) – планують подальше навчання у ПТУ за спеціальностями плиточник-облицювальник (4 випускника) і палітурник (1 учень).

Таким чином, випускники демонструють досить високий рівень готовності до безперервної освіти.

Однак, слід зазначити, що 2 учні 12 класу (16,6 %) обрали такі престижні професії як «програміст», «менеджер», що потребують навчання у ВНЗ III – IV рівнів акредитації. Але оцінка професійних планів цих учнів за критерієм реальності та адекватності (відповідності можливостям учня і перспективам його працевлаштування) показала, що такі плани нереальні, неадекватно завищені. Перспективи від реалізації планів ці учні бачать, передусім, як мрію, що дає підставу характеризувати їх професійні плани як недостатньо конкретні.

За даними нашого дослідження на становлення професійних орієнтацій вирішальний вплив має спеціальна школа і профорієнтаційна робота, що в ній проводиться.

Саме тому наша експериментальна програма передбачала навчання професіям, які виходять на ринок праці (факультативи, міні-цехи з народних промислів, з набору і друкування брайлівських текстів та підручників).

Отже, можна констатувати, що у професійно-трудої сфері компетентності випускники мають у цілому досить чіткі уявлення про свої інтереси і можливості, володіють навичками самообслуговування і практичними навичками професійно-трудої діяльності.

Одержані нами дані щодо життєвих планів сліпих і слабозорих школярів у сфері непрофесійної життєдіяльності (суспільно-правова, сімейно-побутова, культурно-дозвілєва, особистісно-етична і психолого-фізіологічна) показала, що вони, хоча і пов'язані з особливостями

активності при глибоких порушеннях зору або інтелекту, але цілком відповідають віку і характеризуються високим рівнем сформованості.

Що стосується сфери суспільно-правової компетентності старшокласників з порушенням зору, то можна констатувати наявність у більшості з них чітких уявлень про свої права і обов'язки, дотримання норм і правил людського гуртожитку, а також певного досвіду організаторської діяльності в органах учнівського самоврядування.

Характеризуючи сімейно-побутову сферу компетентності учнів дев'ятого і дванадцятого класів, слід зазначити, що випускники проявляють турботу і милосердя стосовно рідних і близьких, дотримуються етичних, правових, фізіологічних і гігієнічних аспектів статевих відносин, мають досить чіткі знання про різні аспекти подружнього життя, готові виконувати постійні, посилені для незрячої людини, господарсько-побутові функції у сім'ї.

У культурно-дозвілєвій сфері компетентності випускники в цілому не виявляють стурбованості щодо проведення вільного часу. Перевага надається улюбленим заняттям у різних видах художньо-естетичної творчої діяльності (макrame, ковдроплетіння, флористика, вишивка, ліпка та ін.), спорту, слуханню радіо і озвученої літератури тощо.

Це пояснюється проблемою пересування незрячих дітей у просторі і проживання їх у сільській місцевості та невеликих містах, що значно обмежує можливість відвідування культурних центрів (театрів, музеїв, виставок та ін.).

В особистісно-етичній сфері учні з вадами зору віддають перевагу гуманістичній орієнтації і здатності оцінювати явища навколишньої дійсності, свою поведінку й інших людей з позицій моральності.

У старшокласників в цілому сформовані засади самоповаги, самодисципліни і самокритичності.

Щодо психолого-фізіологічної сфери компетентності сліпих і слабозорих випускників, то вони володіють уявленнями про особливості свого стану здоров'я і характеру, уміють організовувати і дотримуватися режиму.

Отримані у школі вміння діти планують удосконалювати і розвивати у самостійному житті, пов'язуючи з ними свої плани на майбутнє. Але таким дітям потрібна постійна допомога педагогічного колективу.

Тому на цьому етапі також була розроблена програма соціалізації, яка передбачала:

1. Початок допрофесійної підготовки учнів восьмих і одинадцятих класів.
2. Науково-методичне забезпечення програми. Опрацювання моделі по здійсненню наступності: школа – ВНЗ I – IV рівнів акредитації – ринок праці; впровадження авторських програм.
3. Фінансове забезпечення: створення міні-цехів з друкуванням підручників по Брайлю та народних промислів.

4. Психологічний супровід навчально-виховного процесу. Психокорекційна робота дає змогу сформувати в учнів дев'ятих - дванадцятих класів уміння зіставляти власні здібності з вимогами конкретної професії та передбачати можливості подальшого професійного шляху.

Організуючи роботу майданчика, ми припустили, що педагогічне формування планів щодо зазначених вище сфер життєдіяльності у сліпих і слабозорих старшокласників буде сприяти їх подальшій соціалізації.

Ефективність впливу спеціальної системи виховної роботи на формування в учнів з вадами зору життєвих компетентностей визначалась на запроваджуючому етапі, виходячи з результатів стану сформованості знань відносно основних сфер життєдіяльності, їх подальших планів, планування, власного уміння складати життєві плани та можливості їх застосування в різних життєвих ситуаціях:

Тому на цьому етапі ми формували в учнів з вадами зору навички переносу раніше засвоєних знань та вмій життєвого планування в нові умови діяльності. Нами були застосовані різні рольові ігри, в процесі яких старшокласники моделювали конкретні життєві ситуації. При цьому одна й та ж ситуація мала кілька варіантів вирішення і «програвалася» різними учнями. Після проведення гри проводилося обговорення її результатів, що допомагало дітям урахувувати допущені помилки і недоліки, засвоювати кращі зразки обіграних ситуацій. Така діяльність особливо сприяла формуванню у сліпих і слабозорих старшокласників сімейно-побутових компетентностей і компетентностей у культурно-дозвіллевій сфері.

Результати експериментального навчання показали, що значно зріс рівень визначених знань старшокласників, вони стали більш повними, правильними, усвідомленими, систематизованими та міцними. Життєві плани сліпих та слабозорих школярів набули характеру розгорнутих описів, в них виявлені знання про дії, необхідні для досягнення цілей, та з реалізації планів у визначених сферах, їх раціональну послідовність та ін. Характерним для учнів є усвідомлення значимості становлення життєвих планів для їх самовизначення, зацікавлення та позитивне ставлення до результатів власної діяльності з планування життєвих перспектив, застосування наявних знань у повсякденному житті.

Так, наприклад, навчання старшокласників за експериментальною програмою (аспект подальшої освіти і працевлаштування) допомогло їм вийти на дуже високі результати: з восьми випускників 2010 року (клас-норма) всі вступили до навчальних закладів (5 – до вищих навчальних закладів). Для порівняння у 2005 році (на початку роботи майданчика) з восьми випускників продовжили навчання три (з них один – у вищих навчальних закладах).

Таким чином, формуванню свідомих життєвих компетентностей у старшокласників з вадами зору сприяє, як показав досвід роботи

експериментального майданчика, використання у педагогічному процесі спеціальної школи системи корекційно-виховної роботи, яка передбачає удосконалення як її організаційних форм, так і змісту, і методики, спрямованих на надання можливостей для вільного розвитку і саморозвитку кожного учня, повної реалізації його творчого потенціалу з метою подальшої соціалізації.

Література:

1. Агутов П.Р., Климов Е.А. Проблемы психологического обеспечения подготовки молодежи к труду и выбору профессии // Вопр. психологии. – 1984. - №1. – С. 13 – 19.

2. Мирский С.Л. Трудовая подготовка учащихся и выпускников вспомогательной школы в новых экономических условиях // Дефектология. – 1994. - №4. – С. 3 – 8.

3. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Изд. третье, перераб. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 672 с.

4. Татьяначикова І.В. Педагогічне забезпечення формування життєвих орієнтацій в учнів допоміжної школи. – Дидактичні та соціально-педагогічні аспекти колекційної роботи у спеціальній школі: Науково-методичний збірник. – Вип. I. – К.: Інститут дефектології АПН України, 2000. – С. 78 – 81.

5. Татьяначикова І.В. Шляхи формування життєвих компетентностей в процесі соціально-трудової адаптації і реабілітації учнів з вадами розумового розвитку: Зб. наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Вип. XII. Серія: Соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – С. 258 – 260.

УДК 159.922.76-056.313

*Рецензент
Киричук В.О.,
доктор педагогічних наук*

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ СОЦІАЛЬНО – КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ З ВАДАМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ

Ф.В. Товстаниук

У статті досліджується актуальність питання психологічної корекції соціально-комунікативної активності дітей шкільного віку з розумовими відхиленнями у розвитку